

Adam Kıtlığı Meselemiz Üzerine

Osmanlı'nın zirveyi dönmesinden sonra başlayan ve gündemimize 'kaht-ı rical' (adam kıtlığı) tabiriyle giren bir meselemiz var. Aşağı-yukarı üç yüz yıllık bir dönemi kapsadığı söylenebilir. Günümüzde 'yetişmiş insan' olarak tanımlayabileceğimiz bu konuda vaziyetimiz nedir? Bu soruyu konuşmamız yetişmekle ilgili kafasını yoran ve belli alanlara yönelmek isteyen gençlerimize yol açmaya ve rehberliğe bir vasıta olabilir belki.

Öncelikle 'yetişmiş insan' tarifini 'yaşadığı çağ için yetişmiş insan' şeklinde anladığımızı ikrar edelim. Mesela tarihimizin Selahaddin-i Eyyubî karakterini seviyoruz ama aynı karakter ve şartlar bugün söz konusu edilse belki eli kolu bağlı biri olabileceğini takdir ederiz. Bununla aynı minvalde olmak üzere Fatih Sultan Mehmed ile Sultan II. Abdülhamid'i kıyaslar ve ikisinin, birbirinin zamanlarında yaşasalar kendi devirlerinde olduklarından daha etkisiz bir çalışma ortaya koyabileceklerini tespit ederler. Zira Abdülhamid'in devrindeki zorlukların yirmi bir yaşında bir padişahın altından kalkamayacağı kadar ağır olduğu da bunun izahı olarak eklenir.

Dolayısıyla evvela şu tespit edilmelidir ki iki binli yılların insan ihtiyacı bundan yüz yıl öncenin ihtiyacıyla aynı değildir.

Fatih Sultan Mehmed'i konuşmak hoşumuza gider, hakikaten büyük insandır ve Peygamber aleyhisselamın övgüsüne mazhar olmuştur. Ama Molla Güranî onu nasıl yetiştirmişse biz de aynı taktikle çocuklarımızı yetiştirelim dememek için kendi zamanımızın 'fatih'ini yetiştirmemiz gerekir. Bunun aksini düşünmek zamanımızda Fatih gibi birini yetiştirebilmek için Edirne'de top dökümü yaptırmaya benzer.

Zamanının adamında bir kıtlık söz konusudur. Binaenaleyh başlama noktamız da Rabbimizin bizi yarattığı zamanda, o zamanın şartlarıyla imtihan edeceğini bilmektir.

Bugün oturup bin yıl önceki insan gibi birini yetiştirmeyi konuşursak bu 'yetişmiş insana emek vermek' anlamına gelmiyor diyebiliriz.

Belki zayıf bile oluyordur. Bin sene öncesiyle bugün arasında farkı gözlemlenemeyecek tek husus iman esaslarımız, ibadetlerimizdir. Hayata yönelik taktikler asla aynı değildir. Bu bakımdan meselemiz top-tüfek örneği kadar basit de değildir. Elli sene önce bizim neslimizin doğduğu zamanda babaların çocuklarına hitap şekliyle şimdiki arasında bile fark var, mecburen değişmiştir. Babanızın size "bana lütfen bir bardak su getirir misin" dediğini hiç hatırlıyor musunuz? Ama şimdi bir baba evladına "bir bardak su getir" dese toplumun kınadığı bir şey yapmış olur. Üsluba varıncaya kadar çok şey değişmiştir.

Belki insanlar yirmi sene sonra silah kullanmaksızın ülke işgal edeceklerdir, onca silah belki de sırf istatistiklerde görülsün diye tutulacaktır. Medya, internet ve iletişim zaten kültür kanalıyla zihinleri teslim alabileceğinden işgal mantığı da gitgide bu noktaya evrilmektedir. Lisan bilmek, dünya politikalarına vâkıf olmak, yakın zamanların büyük hadiselerinden ibret almak, sözgelimi I. ve II. dünya savaşları arasında geçen devreyi iyi okumak-öğrenmek ve onca yıkımın ardından eğitim başlığının bazı ülkeler tarafından nasıl halledilebildiğini analiz etmek...

İnsan yetiştirmek ve iş başarmak konularını bu bağlamda titizlikle tahlil etmek gerekir. Bu aslında çağı okumaktan da ötedir çünkü çağı zaten içinde bulunduğumuz için yaşıyoruz, mesele bir sonraki çağı okumaktır dense daha doğru olur. Aksi yine yerinde saymaktır. İnsan yetiştirmede iki binli yıllara, geri kalmış bir pozisyonla girdik; şimdi planı yapılacak olan iki bin yüzlü yıllardır ki başta devlet olmak üzere insan yetiştiren kurumların yaptığı işe yarayabilsin.

Allah Teâlâ'nın "...hazırlık yapın" (Enfal suresi, 60. ayet) emrine uymak ancak böyle mümkündür.

Diğer yandan esasen Âdem aleyhisselamdan beri yetişmiş insan hep az olmuştur, bu hakikati teslim etmek gerekir. Süper güç denen mihraklar bile her sene Hindistan'dan çok sayıda insanı ülkelerine alırlar.

Fakat izafidir; gelişmiş ülkelerle diğerleri arasındaki yetişmiş insan toplamı farklıdır.

Elbette. Ancak insan yetiştirmenin tarlada domates yetiştirmek gibi olmadığını vurgulamaya çalışıyorum. Kaliteli ve yetişmiş insan aslında az sayıda olduğu için değerlidir zaten. Her okul mezunu ihtiyacı karşılıyor olsa kaliteli insan derdi olmazdı. Süper güçler tenezzül edip elçi bile göndermedikleri ülkelerden insan göçü alıyorlar ama herhâlde başlarına bela olsunlar diye değil. Hindistan'dan bir ülke bilişim, diğeri tıp, başkası farklı bir alan... sürekli beyin göçüyle besleniyorlar.

Yetişmiş insana süper güç denen ülkelerin de ihtiyacı var, dediğiniz gibi. Gelişmiş ülkeler de baktıkları yerde bir açık gördükleri zaman onu kazanmak istiyorlar ve 'yetişmiş insan' faktörü en güçlü ülkeler için dahi önem taşıyor.

Bu konunun belli bir senede belli bir ülkenin gündeminden çıkacağını düşünemeyiz. Âdem aleyhisselamdan beri süren ve sonuna dek sürecek bir meseledir bu.

Kur'an-ı Kerim, Ahzab suresinde, Hendek (veya Uhud) savaşı günlerinde fedakârlık gösteren ashab-ı kiram için inen ve on binlercesinin dinlediği o ayetlerinde, "erkek müminlerin arasında adamlar vardır" buyurur. Bu cümleyi Ebu Bekir radiyallahu anh dâhil birçok seçkin sahabe dinlemişti. İnsanoglu günün birinde yeryüzünde ashab-ı kiramdan daha faziletli bir nesil bulamayacaktır; tamamı da Allah'ın razı olduğu kimselerdir. Ama Allah bir kısmını ayırarak "adamlar" ifadesini buyurmaktadır.

Seçilmişin de seçilmiş olabiliyor demek. İsa aleyhisselam, yanında onunla birlikte gelenlere, "kim benim yanımda olacak?" diye sormuştur, ayette böyle geçer. Yani yanında olanlar arasından bile tekrar adam aramıştır. Aranan insan her zaman için geçerli bir meseledir ve hilafetimizi kaybetmemiz, Batı'nın hegemonyasına girmemiz vs. türünden konular bunun sebebi değildir. Ezelî ve ebedî bir problemdir. İnsanlık böyle bir problem yaşamıyor olsa ne insanın ne önderin kalitesi kalmazdı.

Her toplum için de farklılığını gösterebilen insana ihtiyaç var aslında.

Ve bu kimseler çok olduklarında ortada fark kalmıyor. İnsanlık böyle kimseleri sürümden çıkaracaktır. Bir kişi iyi adam olsun diye fabrikada proje geliştirilecek değildir; bu kitleler arasından çıkaracaktır. İsviçre-İsveç gibi ülkelerin eğitime ayırdıkları kaynak ve efor Hindistan ile kıyas götürmez; ancak Hindistan'ın nüfusu da bu sınıftaki ülkelerle kıyas götürmeyecek kadar çoktur.

Bu manzara ortadayken görürüz ki İsviçre sınıfında yer alan ülkeler Hindistan'dan beyin göçü için uğraşırlar. Hindistan sürüm yaptığı ve on binlerce öğrencisi olduğu için elekten binlerce genç geçiyor olsa dahi yukarıda kalanların Amerika'ya göçmeyi istemesi yetiyor. Yedi milyonluk nüfusunuz olduğunda dünyanın en güçlü eğitimi bile yürütülse elde yine 'çok' yoktur ki seçebilesiniz. Hindistan'da sefalet de vardır kalite de çünkü bu çoklukla ilgili bir durumdur. Türkiye'nin on beş katı nüfusa sahip bir yerde her aranan bulunabilir.

Bir milyarlık nüfus içinden yüz uzay adamı çıkarmak ile yetmiş milyon nüfus arasından aynı sayıda uzay adamı çıkarmak aynı değildir tabii. Bunlardan birinde, birim insana verilecek emek açısından yeterli olmamak söz konusu, oran çok düşük.

Daha genel biçimde, İslam dünyasının tamamını düşünecek olursak, bir milyar sekiz yüz milyon insan içinde 'yetişmiş insan' oranı yine yeterli olmuyor. İslam dünyasının böyle bir zaaf noktası da yok değil.

Ömer radiyallahu anhin hilafet makamında bulunduğu dönem Efendimiz aleyhissalatu vesselamdan sonra en uzun ihtimalle on dördüncü yılda bitmişti ve o zamanda 50-60 bin sahabe hayattaydı. Efendimiz aleyhisselamın veda hutbesini dinleyen 120 bin sahabe bulunduğu biliniyor ancak geçen yıllar içinde savaşlar, davet yolculukları ve ölümler neticesinde bu sayıya ulaşıldığını tahmin ediyoruz. Bu elli bin sahabe Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmış kimseler olarak yaşıyor, her biri cihada hazır hâlde bekliyordu.

Ömer bin Hattab radiyallahu anha nispet edilen ve kaynaklarımızda zikredilen bir hadise vardır. Bir gün arkadaşlarıyla otururken onlara, "içinizden ne geçiyor, söyleyin bakalım" deyivermiş. Arkadaşlarından biri Ömer radiyallahu anha şöyle cevap vermiş: "İçimden geçiyor ki şu oda dolusu kadar altınım olsa da hepsini Allah yolunda infak etsem." Diğerleri söz almış ve "şu oda dolusu kadar mücevherim olsa da hepsini Allah yolunda harcasam" demiş.

Fakat bir diğeri de görüş açıklamayıp Ömer radiyallahu anhin ne düşündüğünü merak etmiş. Müminlerin halifesi şöyle demiş: "Ben de istiyorum ki bu oda dolusu Huzeife, Muaz, Ebu Ubeyde gibi adamlar olsa ve beraber Allah yolunda cihat etsek..."

Bakınız, bu cümle yaşayan on binlerce sahabinin olduğu bir zamanda söyleniyor. Öyleyse Ömer radiyallahu anh devrinde bile yetişmiş insan, hizmet edecek adam aranıyordu.

Bu durum insan için diğer özellikler bakımından da geçerlidir. Mesela Peygamber aleyhissalatu vesselam, Ebu Bekir radiyallahu anh hakkında şüphe oluşturma ihtimali olabilecek türden cümleler konuşulmasını istememiş ve ashabına da bunu söylemiştir. Çünkü Ebu Bekir'in vefası bir taneydi, biricikti. Lâkin bu elbette sözgelimi Ali radiyallahu anhin vefasız olduğu manasına gelmiyordu; Ebu Bekir'in yeri ve vefa kalitesi başkaydı. İkisinin doldurduğu alan itibarıyla uzmanlıkları farklıydı. Diğer bütün sahabiler için de bu prensip geçerlidir.

Peygamberler dahi "içinizde beni destekleyecek bir adam yok mu?" diye adeta çırpınarak bir dayanak aramışlardır. Peygamberler ki her yanda meleklerle yardım görüyorlardı. Ancak hayat meleklerle yaşanmıyor, insanlarla yaşanıyor ve onlar bile bu nedenle insan arayışında olmuşlardır. Buraya kadar anlattıklarımızdan çıkarmamız gereken ana sonuç bu meselenin dünya kurulumu beri var olduğudur, bize ve bugüne mahsus bir problem değil.

Başka bir husus da 'yetişmiş insan kıtlığı' meselesinin hangi pencereden bakarsak öyle görüldüğüdür. Babalar açısından bakılınca "iyi bir evlat", evlatlara sorulsa "iyi bir baba" arayışıdır, bu sefer iyi bir baba aranır. İş adamlarıyla otursanız temel problem "işçi yok", işçilere sorulsa "işverenler iyi değil" olur. İyi olmak ve insan olmak bir araya getirildiğinde hangi pencereden bakılırsa bakılsın eksiklik ve ihtiyaç o pencereden görüldüğü gibidir. Kıyamete kadar da böyle sürecektir.

Dolayısıyla biz bu konuya ümmet-i Muhammed'in adam ihtiyacı açısından bakıyorsak da konumuz bu olduğundan böyle bakıyoruz. Bu sadece Müslümanlar açısından yönetici sorunu bulunduğu manasına gelmiyor; insan ile hayatın birleştiği her noktada kalite sorunundan söz edilebilir. Bu rutinleşmeyi engellemesi açısından bir parça gerekli olduğu dahi söylenebilecek bir husustur.

Yetişmiş insan konuşulurken diğer yandan yetişmiş şeyhimizin olup olmadığı da bir meseledir. O da aranmaktadır. Aranılan yalnızca siyasî lider değildir. Ben bir saatliğine Allah dostu hangi insanla bir araya gelsem daha başlangıçta ilk cümlelerimizden biri, "Allah dostları ne büyük insanlarmış..." olur. Neslin bir önceki nesle özenme hevesinde olması yükselmek için esasen gerekiyse de mevcudun yeterli olmadığı düşünülür.

Hem insana hem kâinata yatırım ile geleceği inşa etme misyonu taşıyan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin zamanındaki insana yatırım hakkında da birkaç cümleden bahsedelim.

Geniş bir zaman isteyen bu konuya sadece işaret etmekle yetinebiliriz. İcini doldurma vaadiyle bahsedemsek de bazı madde başlarını zikredebiliriz.

Hem Mekke hem Medine ölçü alınarak evvela söylenebilecek husus şudur: Efendimiz aleyhisselam eleme yapan değil herkesi kabul eden bir yaklaşım sahibidir, herkese ulaşmıştır. Şimdi yapıldığı gibi talebeleri 'babası zengin olanlar-olmayanlar' şeklinde ayırmamıştır. Ali radiyallahu anh yedi, Osman radiyallahu anh kırk beş yaşında gelmiştir. Zencisi, körü, sağırı, kadını, erkeğiyle çatısı çok geniş bir müessese kurmuştur. "Bütün insanlık için" gönderilmiş olmasının gereği zaten buydu.

İnsan seçmediği gibi herkesin illa bir işe yarayacağını düşünmüştür. Ve zaten sonunda da projesinde herkes bir işe yaramış, bir boşluğu doldurmuştur. Eğitim, siyaset, askeriye, sanayi; hangi işle ilgileniyor olursam olayım, mesela sanayi dalında iş görüyorsam sonuçta yemeklerimi pişirecek birine mutlaka ihtiyacım olacağından ve çalıştıracak mühendislerimin bulunması bütün ihtiyaçlarımı gidermeyeceğinden, hiçbir alanın sadece kendisi olarak ilerleyebilmesi mümkün değildir.

Peygamberimiz aleyhisselatu vesselam, Ali radiyallahu anhın şecaatini değerlendirmiş veya Halid radiyallahu anhın deli doluluğundan istifade etmiştir. Ebu Bekir radiyallahu anhın dostluk potansiyelini görmüş, onu yanından ayırmamıştır. Onun ana hedefi Peygamber aleyhisselama moral aşılacak olmuştur. Ömer radiyallahu anhın şiddetli ikazları dikkat çekmiş, ayet-i kerimeler onun dikkatleri doğrutusunda inmiştir ki bu da Efendimiz aleyhisselamın onun söylediklerine ehemmiyet vermesi sonucunu doğurmuştur.

Mesela Bilal radiyallahu anhın her işe müdahale eden biri olduğu anlatılır. Biraz tez canlı karakteri varmış. Ömer radiyallahu anh şûra meclisine onu da almış, Peygamber aleyhisselamın müezzinliği görevinde bulunması ve Mekke fethine katılması gibi kıymetli hatıralarından ötürü tecrübesini değerlendirmeyi akıl etmiştir. Şûra meclislerinde de tez canlı karakterinin gereğince sık sık müdahaleleri görülünce onu "Bilal Bilal... Allah yardım etsin bize... (çok konuşuyorsun)" diye uyarır ama o gelmeden de toplantıya başlamamış.

Hassan ibni Sabit adlı bir sahabi vardır. Peygamber aleyhisselamın şairi ve tabiri caizse enformasyon bakanı olarak çalışmıştır. Eli kılıç tutmuş biri değildir. Hendek muharebesi yaşanırken Medine'de kadınlarla bir arada kalan, şair ruhlu ve nazik biriymiş. Savaşa götürülse adeta savaşa zararı bile dokunabilecek biri olduğu belli. Ama bir defasında Mekkeli müşrikler Peygamber aleyhisselamın önüne gelip onu hicvetmek istediklerinde, Resûl-i Ekrem, "Hassan nerede?" diye sormuş. Gelince de ona, "Hassan, ruhu'l-Kudüs (Cebrail) arkanda, konuş!" buyurmuş. Yani Allah'ın onu desteklediğini söylemiş.

Mekkeli müşriklere kısa birkaç cümlelik şiir okumuş Hassan radiyallahu anh ve Mekkeliler daha söyleyeceklerine tam fırsat bulamadan kaçıp gitmişler.

Efendimiz aleyhisselam onu yerinde değerlendirmiş. Savaşa beslediği hislerini görünce ona "Medine muhasara altında... namusumuz tehlikede... sen gelmiş burada oturuyorsun!" dememiştir. Biz olsak kırk türlü kınardık, Peygamber ölüm tehlikesiyle yüzleşirken nasıl olur da savaşa katılmaz diye. Hâlbuki Hassan radiyallahu anh bir gün için yatırım olarak bekletiliyordu, onun işe yarayacağı yer başkaydı.

Peygamber aleyhisselam hakkında nakledilen, "anlayalım diye sanki üç defa konuşurdu" ve "her dinleyen, ona bakıyor zannederdi" cümleleri bu bağlamda da çok dikkat çekicidir. Karşısındakilere bir şeyler anlatırken göz göze gelmeye özen gösterirmiş. Bu ilginin insanın muhataplarında nasıl bir tesir bıraktığı tahmin edilebilir.

Söz göze verilir derdim ben. Bazen konuşmak için gittiğimiz salonda seyirci üzerindeki ışıkları kapatıyorlar da önce biraz açmalarını istiyorum. Maksat dinleyicinin gözlerini görmek.

Sahabinin gözlerine bakarak konuştuğunda, o sahabi, kendini Efendimiz aleyhisselamla adeta özel görüşmedeymiş gibi kabul ediyordu. İnsan kazanma böyle gerçekleşiyordu.

Sadece zeki ve zengin çocuğu alıp ayırmak neticede cılız bir kadroyla baş başa kalmaktır. Evet, zengin çocukları topladığı için forslu ve zeki çocuklarla birinci olmak mümkündür ama ümmete mal olunamaz. Peygamber aleyhisselamın yirmi üç senede insanlığa mal olmasındaki hikmetlerden biri her insanı değerlendiren, herkes için değerlendirilebilecek alan keşfeden anlayışlı hâlidir. Siyah derili kölesinin oğlunu, kendi torunu ile iki dizine yan yana oturtması da yine bu tavır icabıdır.

Diğer taraftan: Karadenizli olduğum için kendi bölgemden örnek vereyim (fakat umarım yanılıyorumdur, yine de böyle bir temenniye zikretmiş olayım), bir dede kendi oğlundan ve kızından iki torunu hakkında konuşurken kızının çocuğundan bahsettiğini her hâliyle belli eder. Erkek çocuğunun evladı adeta 'bizim' sahiplenmesini hak etmiş, kız çocuğunun evladı ise hak edememiştir.

Sahabi örneği ve bizimki, bu iki manzara arasındaki insana bakış kültürünün farkı herhâlde herkes tarafından takdir edilebilir.

Ümmet-i Muhammed'in geleceğiyle ilgili mesuliyet yüklenmiş ve ahirette hesaba çekilecek herkes günümüzde iki hususa dikkat etmelidir. Bundan yüz, iki yüz sene sonrasına da tekabül edecek planları olması gereken ve siyasî pozisyondan sosyal sorumluluk makamlarına kadar birçok mevkide görülebilecek çeşitli simalar olarak herkes iki hususla adam kıtlığına çözüm üretebilir:

1-) İnsanı diplomayla ölçmekten vazgeçmek gerekir. Diploma yalnızca bir basamak olarak kalmalı ve asla hedef olmamalıdır. Çünkü diplomalar bütün insanların ortalaması için ölçülmüş değerlerdir, dört yıllık başarıyı simgeler. Hâlbuki kaliteli insanlara yıl yetmez, yetmemelidir, yetmemiştir. Sultan Fatih'i dört yıllık bir programla sınırlayarak yetiştirmek mümkün olmaz. Diploma dağıtarak insan yetiştirdiğimizi zannetmeyelim.

Bunu bir de sanki o dört yılın içi mükemmel doldurulmuş farz ederek söylüyoruz ki böyle bir doldurma maalesef konuşabileceğimiz bir hakikat değildir.

2-) Rabbimiz kadını ve erkeği farklı yarattığı gibi her insanı da kapasitesi farklı yaratmıştır. Toplumlari peşinden sürüklenme yeteneğiyle yetişen var, basit bir matematik işlemi için dakikalarını harcayacak olan da var. Anne-baba olarak çocuklarımızı, öğretmenler ve idareciler olarak talebelerimizi, yöneticiler olarak vatandaşlarımızı Allah'ın ne için yarattığını araştırmalı, bilmeli ve bu doğrultuda beslemeliyiz.

Çünkü ümmetin madenlerini, petrolünü, zenginliğini çalmak ya da camiye yıktırıp yerine çeşme yaptırmak nasıl yanlış işse Allah Teâlâ'nın yöneticilik için yarattığı bir insanı sözcüğü matematik öğretmeni olarak kullanmak da aynı yanlışlıktır.

İnsan bunun işaretlerini beş, yedi, on, on beş, yirmi yaşlarında sürekli verir ve otuz yaşına geldiği zaman bile hâlâ yeteneği doğrultusunda kullanılmadıysa kabiliyeti çürüyüp gider. Buna sebep olmak ağır bir vebaldir. Mehmed Akif'in baytarlık mektebinde kaldığını düşünebiliyor musunuz? Ya kalsaydı? Baytarlık diploması nere koskoca şairlik yeteneğiyle Mehmed Akif nere...

İnsan sermayesi açığımızı nasıl kapatabiliriz ve gençlere bu konuda neler söyleyebiliriz? Bu minvalde mesela 'dinî ilimler-dinî olmayan ilimler' şeklinde bir tasnif mümkün mü ve gençlerin bu iki alana yönelmeleri konusunda farklılık söz konusu mudur?

Evvela genç veya yaşlı insanın, mükerrerrem olduğuna inanması lazımdır. Hiçbir insan kendini sıradan görmemelidir. Konunun başlangıcında belki sorunlarımızın kaynağı bu tür bir yanlış düşünce olabilir hatta insan kendini sıradan da aşağı, ikinci sınıf görme yanılgısına düşebilir. Buna inandırılması insanın büyük yanılgısıdır. Şöyle düşünmelidir: Rabbinin cennetine layık görülen insan için dünya nedir ki dünya içinde bir keşfe, mertebeye veya makama layık olmasın?

Varlığının mükerrerrem olduğuna ve Allah Teâlâ'nın onun için yarattığı nimetlerin sayılamayacak derecede çokluğuna iman eden kişi için bu konuda düşüncenin kırmızı çizgileri bellidir: "Ben herhangi bir kaliteli kişiden, kâşif vesair kimselerden farklı veya geri değilim. Rabbimin mükerrerrem bir kuluyum ve o beni cennete koyacak. Dünya nedir ki onun içindekilerin tamamı cennetten daha kıymetli olabilsin."

Sonrasında bunun arayış merhalesi gündemimize gelecektir: Allah beni ne için yarattı ve ben ümmetime ne katkıda bulunabilirim? Mükerrerrem bir insan olarak yaratıldım ve kayıtlara 'kaliteli insan' şeklinde nasıl geçebilirim? Çünkü şurası kesindir ki Allah beni bir iş için yaratmıştır ve yaratılış gayem olan kulluğun üzerine o işi-farklılığı koymazsam, kıyamet günü dirildiğimde, benim yüzümden yaşanan boşluk önüme getirilecek ve hesabı sorulacaktır. Bunu ihmal eden anne-baba ise hesap onlardan da sorulacaktır.

İnsanın rüşt ermesi, reşit olması böyle bir idrake uyanmasıyla başlıyor.

Biyolojik rüşt değildir aslolan. Zira bıyıkların çıkması, vücut gelişmesi vd. belirtiler hayvanlarda bile görülebilen bir 'rüşt' türüdür. İnsan olarak mükemmelliğimizi, Rabbimizin yarattığı azametli yapıyı hak ettiği yere oturtmak diye bir derdimizin olması ise daha ileri bir rüştür, zihniyet ve akıl rüştüyle ilgilidir.

Bu o derece önemlidir ki çocuğumuza Kur'an-ı Kerim'i öğretirken onun hayat kitabımız olduğunu ve neden hayatımız anlamına geldiğini anlatmak bir numara, elif cüzünü okumayı öğretmek iki numaralı işimizdir. Sahiplendikten sonra çocuğun yüz on dört surenin tamamını bilmiyor olması ve sadece Fatihâ'yı bilmesi bile ona yeter. Sadece Fatihâ'yı bilmek ama bu şuurla bilmek insanı melekleştirmeye yeter. Tamamını bilip de okuduğunun 'ne kitabı' olduğunu bilmeyeninse vay hâline kıyamet günü...

Bu şuur hâlinin, oturmuş zihniyetin örneğini şöyle verebiliriz: Hepimiz Peygamber'imizi severiz; lâkin hiçbir Yahudi yoktur ki Musa aleyhisselamı sevmesin, ancak o sevgi onları kıyamet gününde cennete ulaştırmayacaktır. Diğer yandan Ebu Bekir radiyallahu anhin Efendimiz aleyhisselama sevgisi onu cennete koyacaktır. Öyleyse bizim Peygamber aleyhisselama sevgimiz, sözgelimi Yahudiler'in Musa aleyhisselama duydukları sevgi gibi bir şey değildir, bizim sevgimiz iz sürmekle beraber olur. Ebu Bekir radiyallahu anhin sevgisi de izinden gitmek ve fedakârlık içeren bir sevgiydi.

Bu nedenledir ki bir gencin her şeyden evvel vazifesi, kendi yaratılma gayesini ve rüşt sahibi olmasını düşünmektir. Bu maksadı yakalamak için uğraşmayanın sevgisi tıpkı Yahudiler ve Hıristiyanlar için kendi peygamberlerine duydukları sevgi gibidir; iyi bir şeye yaraması şöyle dursun, üstelik insanı uyuşturup durduran bir sevgidir. Biyolojik sevgide kalmış, bunu dava ve fedakârlık sevgisine taşıyamamışlardır.

Bir genç senede ne kadar kitap okuduğunu ölçmekten ziyade sene boyu okuduklarının onda ne kadar ilerleme sağladığıyla ilgilenmelidir. Rabbinin onu kaliteli bir iş için yarattığını bildiği ve gelişmek için uğraştığı zaman bu belki onun zamanında değil ama ondan sonra da olsa hakkı verilen bir paye olacaktır.

Her hâlükârda iyi, kaliteli, kalıcı, mucit... hangi sıfatla anacaksak insan olmak, aynada kendimizi seyrettiğimiz gibi belli bir mekân-zaman içinde olup bitmek zorunda değildir. Bu takdiri melekler tayin etmeli, yaratılış gayesini doldurduğu tespitini insan için kaydetmelidirler. Allah'ın kulları olarak insanlar da bunu dillendirebilirler ama bunu onlardan duymamız şart değildir.

Bu mantık doğrultusunda düşündüğümüzde Allah Teâlâ'nın Tevbe suresindeki ayeti (105) zihnimize daha iyi yerleşir: "Çalışın. Yaptıklarınızı Allah da melekleri de müminler de görecektir." Bu ayet hem iş yapıyorsalar yaptıklarının Allah, melekler ve müminler tarafından görüleceği söylenen münafıklara hem de çalıştıkları sürece yaptıklarının Allah, melekler ve müminler tarafından görüleceğinden dolayı müsterih olmaları dolayısıyla müminlere hitap eder.

Konunun tekit ederek vurguladığımız kısmı gençlerin asla abes yaratılmadıkları, Kur'an-ı Kerim'in kimseyi boş yere yaratmadığı beyanına güvenmeleridir. Hiçbir genç boş yere veya işe yaramaz mantıkla yaşayamaz.

Dolgu malzemesi değildir, nereye dolacağını bilmelidir.

Elbette. Alçıyı maden hâliyle tuttuğumuzda işe yaramasıyla hastanın dişine dolgu olarak koyduğumuzda işe yarayışı aynı değildir herhâlde. Dolayısıyla dolgu da yeri gelince basit bir şey olmuyor. Müminlere insanlığa hizmet, kulluk ve cihat mücadelesinde dolgu malzemesi olmak en yüksek payedir. İşe yarayan dolgu da çok kıymetlidir. Şairin "kabzasında bir dirhem gümüş de ben olsaydım" demesi budur.

Baştan beri izah etmeye çalıştığımız bu, 'insanın kendini keşfetmesi ve ne işe yaradığını anlaması' meselemiz için ne yapılması gerekiyor ve gençlere bunu her nasıl anlatmak lazım geliyorsa yapılmalı ancak her şeyden evvel anne-baba, zihninde çocuğu büyük hedeflere teslim etme şuuru beslemelidir. Bir çocuğa anne-baba tarafından tahkir edici cümleler kullanılması, "adam olmazsın" ve benzeri sözlerle hitap edilmesi bir kere olsa belki unutulur diyelim ama günde üç defa söylendiği zaman artık o çocuğun 'büyük' kavalı olmasını nasıl beklenecek? Büyük olmamaya alıştırmış biri büyük olamaz. Anne-baba sabredecek ve çocuğunu peygamberlik makamı haricinde her mevkiye gelebileceği düşünce ve kararlılığıyla yetiştirecektir.

Başka bir mesele de eğitim müesseseleriyle ilgilidir. Şöyle izah edelim: Dört yıllık bir okul müfredatı, dört yıllık bir eğitim-öğretim çalışmasıdır; fakat bir okul asla bir insan değildir. Dört yıllık lise dönemi bir genç için ebedî kimlik ölçümü sonuçlarına yol açacak kapsamda değildir. Böyle bir değerlendirme çocuğa zulümdür, onu harap etmektir.

Topraklarımızdaki insan birikimini bugünlere getiren ümmetimizin büyük insanları hatta Avrupa'nın dahi büyük kafalarının birçoğu lise mezunu değillerdi. Kaldı ki bugün Türkiye'de başarılı yüz iş adamından kaçısı yüksek okul mezunudur? Hatta belki lise-üniversite talibi olsalar şimdiki başarılı iş pozisyonlarına erişemeyeceklerdi. On bin insanın ailesine rızık vesilesi olmak basit bir iş değildir. Dolayısıyla eğitim kurumları birçok konuda temel bir kimlik tanımlayıcı olarak değil sadece basamak niyetine görülmelidir.

Eğitim müessesesinin kimliği dinî veya seküler olsun, eğitimci gençlere nasıl yaklaşmalı ve rehberlik etmelidir? Az evvel anne-baba için çocuğuna nasıl davranması gerektiğiyle ilgili bir yaklaşımdan söz ettik; bu eğitimciler için nasıl gelişecek bir süreç olmalıdır?

Anne-baba öğretmene itimat ediyor, çocuğunu öğretmene teslim etmeyi kendi için bir nebze rahatlık addediyor. Öğretmen ise hiyerarşiyi engel gösteriyor ya da çocuğun ona gelmeden önceki ilkököl eğitiminin sağlam olmadığını bahane ediyor. Fakat iyi öğretmenlerin şöyle düşünmediğini zannediyorum: Haftada belli bir süre ders vermesi lazım ve elli dakikalık vazifesini bir dakika bile geçirmesine gerek yok, elli birinci dakikada dersten çıkabilir. Kâğıt üzerinde doğru bir hesap olan bu 'helal' mantığa kimse itiraz edemez ama bu heyecansız bir öğretmendir. Çocuk bu öğretmenden matematik veya fıkıh öğrenebilir ama yukarıdan beri bahsettiğimiz mesajı alamaz.

Öğretmenlerimiz bu noktayı köhne bir mantık olarak görmelidirler. Bu kadarı Allah'tan korkmayan, ahlakî endişeleri olmayanların da taşıyabileceği bir asgarî fedakârlık seviyesidir. Allah'tan korkan her öğretmen, talebeyi Allah'ın emaneti olarak görmelidir. Bu bakış büyük bir farktır.

Bu bakış devlet hatta devletler için de geçerlidir. Diğer devletlerin eğitiminde de insan zayıfatı, insanın zayıfatı olduğu için makbul değildir. Çünkü müminin bakışı kuşbakışıdır.

Öğretmenin gördüğü öğrencinin elli dakika boyunca dersi dinlemesi, sözlü sınavı geçmesi, müfettiş gelince geçer puan almasından ibaretse bu Allah'a iman etmeyen bir öğretmenin de görebileceğinden ibarettir. Kazandığı paranın helal olması açısından değil bu itiraz; para ona helaldir kuruşuna kadar ama bizim aradığımız bir yüksek seviyedir ki 'parayı helal ettirmek' seviyesinden başka bir şeydir. Bir insanın emanet edildiği kimse, maaşını aldığı bir iş yaptığını bilmekle yetinirse sıradanlaşır, herkesin yapabileceğini yapmış olur. Fakat "Allah'ın en mükerrem mahlûku olan kulu bana emanet" diye düşünmek başkadır. Onun işi kolaydır, meleklerin yardımını görür, bakışları bile talebeyi etkileyen bir heyecan sahibidir, küçük bir esprisi veya serzenişi işe yarar.

İkinci durumda meseleyi 'önündeki ders kitabını işlemek' düzeyinden alıp 'bir insan yetiştirmek' düzeyine getirmek vardır.

Bir imam-hatip veya ilahiyat fakültesi programında talebenin elli farklı hoca gördüğünü farz edelim. Sekiz yıllık imam-hatip ve ardından dört yıllık ilahiyat programları sonucunda ulaşılan seviye, toplum baz alındığında üç aşağı beş yukarı fena bir nokta değildir. Lâkin aynı insan, belki ne imam-hatip ne ilahiyat hocalarında bulunmayan düzeyde az bilgi sahibi bir şeyh efendinin karşısına oturunca o sekiz+dört yılda alamadığını sekiz+dört dakikada alıp dönebiliyor.

Nasıl oluyor bu?

Belki irdelememiz gereken husus budur. O 'sekiz dakika' içinde bilgi almadığı kesin; yıllardır almadığı bir bilgi birikimini ne hadis ne tefsir ne de başka bir ilmin uzmanı olmayan kişiden nasıl alabilirdi? Sekiz sene boyunca aldığı eğitim-öğretim süreci boyunca üzerinde gözle görülür değişim gözlenmeyen insan nasıl olup da bir şeyh efendi önünde geçen çok daha kısa zaman dilimiyle fevkalade değişim geçirmektedir?

O şeyh efendiden alınan şey, işte, örneğini verdiğimiz iki öğretmen tipinden ikincisinde olan özveri ve muhabbetir. Biri dersini anlatıp bilgi verir, diğeri gönlünü de verir. Talebeye bir bebeğe gösterdiği "aman incinmesin" inceliği ve letafeti gösterildiğinde talebe bunu hisseder. Ve bunu hisseden talebeye de o kadar ki ders anlatmaya gerek kalmaz dense yeridir, öğretmeninde ne varsa onu alır artık. İşte şeyh efendinin farkı bu frekanstır.

Size rehberlik için gelen öğretmenler de oluyordur, onlara ve diğer gençlere tecrübelerinizi paylaşmanızı istense ne söylersiniz?

Bu işi kulluğunun bir parçası olarak görmekle işe başlamalıdır. Namazda yanılınca sehiv secdesi olduğu gibi bu işte de yanılınca 'sehiv secdesi' olmasına varıncaya kadar işi ciddiye almak lazımdır.

Mesela öğretmenin abdest konusunu anlatacağı bir gün düşününüz ama o gün bir sebepten dolayı anlatım performansı düşmüş olsun; bu durumu ileriki bir günde telafi etmeyi düşünüp yeniden üzerinden geçer ve konuyu öğrencilerin anladığından emin olmayı tercih ederse bu öğretmen işini ciddiye alıyordur.

Peygamber aleyhissalatu vesselam Efendimiz, “Allah’ın on kişiyi emanet edip de sonra emanetin hesabını sormadan cennete sokacağı bir kulu yoktur” buyuruyor. Öğretmenin sürekli zihninde tutması gereken şuur bu olmalı, bu hadis mihmandarı olmalıdır. Laik düzende öğretmenlik yapıyor olmak bir aksi bahane teşkil etmez, konunun düzenin mahiyetiyle değil insan(lık)la alakası vardır. Sınıfta bekçi gibi durmakla anne gibi durmak arasında herhâlde öğrencinin bakışı açısından da fark olacaktır.

Sabretmeyen öğretmen olmaz. Sabredememek hayatın her alanında olabileceği gibi öğretmenlikte de büyük hatta daha büyük kayıplara yol açar. Başkasının doğurduğu ve her biri ayrı dünya olan onlarca çocukla uğraşabilmek ancak Eyüp aleyhisselamın sabrını örnek almakla mümkündür, kaldı ki insanların kendi doğurdıklarına sabredemedikleri bir gerçektir.

Sınıfların berbatlığı, öğrencilerin avareliği hatta serseriliğinden dem vuranlara şu örnek arz edilmelidir: Hastaneye gelen birini düşününüz, “kolumu kaldırdığımda ağrıyor” diyor. Doktor bu hastayla ilgilenir. İkinci hastayı düşününüz, “kolumu kırıdatamıyorum” diyor. Doktor bununla daha çok ilgilenir. Üçüncü hastayı da düşününüz ki “kolum koptu kopacak” diyor. Doktor bununla bütün takatini harcayarak ilgilenir.

İlmin doktoru olan öğretmen de öğrencisi terbiyeliden yaramaza hatta belalıya doğru değıştikçe bu şekilde kapasitesini, ilgisini genişletecektir. Bu öğretmenin örneğı Musab bin Umeyr’dir. O da melek gibi adamlara ders vermek için görevlendirilmiş değildi; onu öldürmeye niyetlenen insanlarla ders yaptı ve nesil yetiştirdi, “öldürecekse öldür beni ama önce bir dinle” diyerek.

Okuldan mezun olduktan sonra öğretmen kendini yenilemenin yollarını aramalı, o yolları aşındırmak için terlemelidir. İlim durduğu yerde eskiyen bir şeydir ve eski ilimle girip ders anlatacağı sınıfta insan ancak delikanlılığıyla ilim ispat etmeye kalkışır. Değirmen gibi olmalıdır; arkadan buğday gelmeye devam etmezse aşağıda öğütme işi devam etmez. Öğütüleni bir daha öğütmesini istersek değirmen bunu yapamaz, taş aşınır.

Son olarak şunu da ifade etmeliyim: İnsanda sürekli aynı işi yapmaktan doğan bir iş körlüğü olabilir. Şahsî kanaatim odur ki bir öğretmen aynı okulda beş yıldan fazla durursa bu körlüğü tetikleyebilir. Aynı okulda durmaya devam eden de civardaki başka okullara gidip farklı öğrenciler, öğretmenler ve ortamlar görmelidir. Mezuniyetten sonra tayin edildiğı okulda on sene durup alışkanlıklarını rutine bağlayan ve bir yönüyle robota dönüşen birinde artık bilgi de tam bir tazeleme sağlamayabilir.